

УДК 821.161.2-6.09"18":801.81](091):001.891(477)"19"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2026.04.1235>

МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ МИХАЙЛА ВОЗНЯКА

Оксана ШУМЕЙКО

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6706-6440>

асистентка, PhD, ЛНУ ім. Івана Франка,

кафедра української преси,

вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, м. Львів, Україна,

e-mail: oksankakobasar@gmail.com

Науковий доробок Михайла Возняка репрезентує послідовне й ґрунтовне осмислення постаті Михайла Драгоманова. Тож у статті проаналізовано праці українського літературознавця, фольклориста, засновника франкознавства про його діяльність.

Звернення до творчої спадщини Михайла Драгоманова дало змогу Вознякові не лише висвітлити окремі аспекти наукової діяльності вченого, а й окреслити його вагомий внесок у розвиток гуманітаристики.

Метою статті є висвітлити багаторічні студії Михайла Возняка над епістолярною, публіцистичною, фольклористичною спадщиною Михайла Драгоманова.

Об'єкт дослідження — діяльність Михайла Драгоманова як дослідника історії української літератури, фольклору. *Предмет* — особливості репрезентації наукової діяльності Михайла Драгоманова в працях Михайла Возняка. Завданнями статті є проаналізувати публікації Возняка, в яких висвітлено діяльність Михайла Драгоманова; охарактеризувати внесок науковця у введення до наукового обігу епістолярної спадщини Михайла Драгоманова; визначити значення наукових студій Михайла Возняка для сучасного драгоманознавства. *Актуальність* дослідження полягає у тому, що попри значну кількість досліджень, що стосуються Михайла Драгоманова чи Михайла Возняка, рецепція наукової спадщини Драгоманова у працях Возняка не була предметом окремого комплексного дослідження.

Методологічну основу статті складають біобібліографічний та описовий методи.

Ключові слова: Михайло Драгоманов, Михайло Возняк, листування, фольклор, історія української літератури.

Oksana SHUMEIKO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6706-6440>

Assistant, PhD, Ivan Franko National University,

Department of Ukrainian Press,

49, General Chuprynka Str., 79044, Lviv, Ukraine,

e-mail: oksankakobasar@gmail.com

MYKHAILO DRAGOMANOV IN THE SCHOLARLY WORKS OF MYKHAILO VOZNIAK

This article analyzes the works of this Ukrainian literary scholar, folklorist, and pioneer of Franko studies regarding Drahomanov's activities. The study substantiates the importance of Mykhailo Drahomanov's work and highlights his significance to Mykhailo Vozniak — a fact evidenced by the substantial number of articles dedicated to the subject. It has been established that the publication and annotation of the scholar's epistolary legacy efforts that facilitated the introduction of valuable sources into scholarly discourse occupy a significant place in his body of work. One such crucial contribution is the study titled «An Unpublished Article by M.P. Drahomanov on Folklore Literature». Thus, the academic played an important role in the preservation, publication, and scholarly interpretation of sources related to Drahomanov. The findings of this research broaden the understanding of Mykhailo Vozniak's role in shaping the field of Drahomanov studies and highlight the enduring relevance of his scholarly work to contemporary humanities research.

The article aims to examine Mykhailo Vozniak's long-standing research into the epistolary, publicistic, and folkloristic legacy of Mykhailo Drahomanov. *The object* of the study is Mykhailo Drahomanov's work as a researcher of Ukrainian literature and folklore, while the subject is the specific ways in which Drahomanov's scholarly activity is portrayed in Vozniak's writings. *The article's objectives* are to analyze Vozniak's publications that address Drahomanov's work; to characterize the scholar's contribution to introducing Drahomanov's epistolary legacy into scholarly discourse; and to determine the significance of Vozniak's research for contemporary Drahomanov studies. *The relevance* of the study lies in the fact that, despite the significant number of studies concerning Mykhailo Drahomanov or Mykhailo Vozniak, the reception of Drahomanov's scholarly legacy in Vozniak's works has not been the subject of a separate, comprehensive study.

The methodological basis of the article consists of bio-bibliographical and descriptive methods.

Keywords: Mykhailo Dragomanov, Mykhailo Vozniak, correspondence, folklore, history of Ukrainian literature.

Вступ. Михайло Возняк не міг оминати своєю увагою таку знакову постать в українській філологічній науці, як Михайло Драгоманов. Як слушно зазначила Олеся Наумовська, «збирацька і дослідницька діяльність М. Драгоманова засвідчує різнобічність його фольклористичних інтересів, переконує в тому, що він у ХІХ столітті — один із найяскравіших представників тих науковців, які не сповідували якогось одного методу у фольклористиці, а завжди перебували у невтомній праці, були об'єднані великою ідеєю наукової істини та метою відродження народної культури. Це — представники культурно-історичного напрямку, серед яких чільну роль в Україні відводимо Михайлові Драгоманову» [1, с. 72]. Відтак існує потреба дослідити діяльність Михайла Драгоманова крізь призму праць Михайла Возняка.

Метою нашої статті є висвітлити багаторічні студії Михайла Возняка над епістолярною, публіцистичною, фольклористичною спадщиною Михайла Драгоманова.

Об'єкт дослідження — діяльність Михайла Драгоманова як дослідника історії української літератури, фольклору. *Предмет* — особливості репрезентації наукової діяльності Михайла Драгоманова в працях Михайла Возняка. *Методологічну основу* статті складають біобібліографічний та описовий методи.

Основна частина. М. Драгоманов для Михайла Возняка був другою, поряд з Іваном Франком, важливою постаттю як в історії України, так і в літературі, фольклористиці, хоча не ставився до нього з таким пієтетом, як до Франка, якого ідеалізував. Ось приклад публікацій Возняка про Драгоманова: «Доповнення М.П. Драгоманова до його “Австороруських споминів” у відповідь рецензентові “Діла”» [2], «Із зносин М. Драгоманова із Галичиною» [3], «До історії місії М. Драгоманова» [4], «Драгоманов у відновлений “Правді” (з додатком листів М. Драгоманова до О. Кониського та й останнього до нього)» [5], «Невидана стаття М.П. Драгоманова про фольклорну літературу» [6]. Опублікував Михайло Возняк і листування Драгоманова, зокрема «З листування М. Драгоманова з В. Навроцьким» [7], «Листування І. Франка і М. Драгоманова» [8], «Знайдений початок листа І. Франка до М. Драгоманова 1881 р.» [9]. Як стверджувала Леся Клебан, відповідно до «Тематичного плану на 1946 рік», М. Возняк планував опрацювати [...] (тему. — О. Ш.) вивчення

творчої спадщини М.П. Драгоманова» [10, с. 132], однак план повністю так і не був втілений, адже почалися переслідування та репресії над академіком. Про важливість персони Драгоманова для Возняка свідчить і те, що в одній із своїх публікацій він стверджував: «Новий лист Драгоманова до Навроцького ще зайвий раз доказує, яка важна річ зібрати усе листування Драгоманова й передати його до українських бібліотек» [7, с. 250].

Ольга Куца, дослідниця діяльності М. Драгоманова, підкреслювала, що саме Возняк «став одним із перших дослідників стосунків М. Драгоманова із громадськими та літературними діячами Галичини. Він ґрунтовно дослідив листування І. Франка та М. Драгоманова» [11, с. 66]. Вона також підкреслила, що у роботах Возняка «оцінки політичної та літературно-громадської діяльності М. Драгоманова обґрунтовані численними посиланнями на його листи, виступи, наукові праці» [11, с. 67].

Однією з причин уваги Возняка до постаті Драгоманова, очевидно, було те, що той здійснив вагомий внесок у розвиток України, будучи за її межами: «3/4 всього, що за останні 15 років писалось на чужих мовах про Україну або написано з приводу його публікацій і за його ініціативою. Коли ж він і менше писав, ніж треба було й він міг би був, багато в тому були винні кияни, що не посилали потрібних йому книг, навіть своїх видань, і не давали йому фактичних інформацій» [4, с. 52]. Окрім того, Возняк став на його захист «від несправедливих нападів та обвинувачень киян, зазначаючи, що згідно домовленості, М. Драгоманов повинен був писати в «Громаді» про європейські справи, а українськими обіцяли зайнятися компетентніші від нього люди. Оскільки вони зі своїм завданням не справилися, М. Драгоманов змушений був довчитись українології на чужині, на що треба було багато часу та праці» [11, с. 67].

За твердженням Лесі Клебан, Драгоманов мав найбільший вплив на формування світогляду Михайла Возняка, якого «він ідеалізував, називаючи провідним емігрантським діячем» [12, с. 135—136]. Академік підтримував прагнення Драгоманова ознайомити світову громадськість з Україною: «Нам треба засяяти наукою і ділами, щоб увесь світ зоглянувся на нас. Тоді й числитися з нами будуть. Чим на ширшу ногу поставимо себе, тим вигідніше». От дивіть: кілька Євреїв на світі! — а єврейське питання

стоїть клином в Європі та вже і в Америці. А кілька Українців?» [5, с. 229].

Спеціальних праць про діяльність Михайла Драгоманова як фольклориста Михайло Возняк, здається, не писав. У публікації «Невидана стаття М.П. Драгоманова про фольклорну літературу» [6] Возняк навів цікаві рефлексії Драгоманова про свою діяльність: «...подумавши трохи, питаєш себе: хто ж власне забороняв мене, а коли й забороняв, то що власне заборонено в мені? Чи можна заборонити мене як folklorist'a? Чому, коли як folklorist'a мене може показати напр. С. Paris (трохи не легітиміст) в паризькій Академії Наук, то Франко не може мене показати в Академічнім Братстві?» [6, с. 118]. Такі роздуми нашітовхнули Драгоманова на написання праці про народну словесність, яку аж у 1926 році опублікував Михайло Возняк. Про цю працю «З італіянської і французької літератури про народну словесність. (Оповідь д. Ів. Франкові)» академік писав так: «Сьогодні він ("рефератець". — О. Ш.) друкується як причинок до в'яснення ролі Драгоманова в розвою наших фольклорних дослідів» [6, с. 118].

Цінність цієї праці у тому, що вона дає інформацію про те, наскільки обізнаним був Драгоманов у фольклористичних виданнях не лише українських, а й закордонних. Він рекомендував Франкові «Volklieder ans Venetier, gesammelt von Georg Widter, herausgegeben von Adolf Wolf, Wien, 1864, 122 s.» (італійсько-німецькомовний збірник пісень), «G. Ferraro — Canti popolari Monferrini. Torino, 1870. 2 fr. 158 р.» та ін. Щодо останньої, то Драгоманов зауважив, що вона «дуже цінна як своїми варіантами, так і показом подібних варіантів по збіркам італ., фр., іспанськ. і т. д.» [6, с. 120].

Як впливає з публікації, Драгоманов не просто аналізував значущу літературу з фольклористики, але й порівнював твори з українськими — йдеться, зокрема, про приклад: «наша пісньа про дівчину (або жінку, шинкарку, жидівку), котру підмовляє козак (чумак, лях, донець, пан Чорнецький і т. д.) і потім мучить (палить, топить і т. д.) — пісню, котрої багато варіантів єсть у Ж. Паулі, Головацького, Чубинського в Київській Старині (тут вона названа "Украинская — sic! — злополучница")» [6, с. 120]. Драгоманов стверджував, що варіанти цієї пісні можна знайти у фольклорі інших народів, зокрема й італійському і німецькому.

Висвітлюючи тему фольклористики як науки та її методи, Возняк зазначав у ній і таке: «...Тепер вже аж голова вертиться часом у фольклориста (так тепер починають звати в Західній Європі спеціалістів по народній словесності од англійського слова Folklore), голова вертиться і од того матер'ялу, і од тих приміток, котрих страх трудно в пам'ятку вдержати, а без котрих непременно спіткнешся, коли поїдеш по широкому полю етнографії» [6, с. 118—119].

Хоча відомостей про фольклористичну діяльність Михайла Драгоманова у його листуванні із Володимиром Навроцьким [7], яку опублікував Возняк, нема, сама публікація дуже цінна для літературознавців та істориків, адже містить інформацію про тогочасні погляди Драгоманова на політичну ситуацію в країні. Згодом значну частину листів опублікував Кирило Студинський, який зауважив: «Листів Навроцького до Драгоманова подаємо в нашій збірці 16, а що один видрукував вже раніше Возняк, тим самим їх число збільшується до 17» [13, с. 95]. Щодо праці «Листування І. Франка і М. Драгоманова» [14], то автори «Переднього слова» до цієї праці Михайло Грушевський та Кирило Студинський слушно зауважили: «Наш шановний товариш Михайло Степанович Возняк взяв на себе велике діло пієтизму до сих двох корифеїв західньо-українського життя: за автографами Наукового Товариства ім. Шевченка і Українського Національного Музею він провірив Франкову збірку (листів Драгоманова, яку Франко справді видав. — О. Ш.) і доповнив її листами Франка до Драгоманова, а також і деякими листами Драгоманова, що не ввійшли до Франкового видання» [14, с. III]. Хоч автором праці не зазначено академіка, однак все ж його заслугу в збиранні матеріалу Грушевський і Студинський визнали. Згодом, у 2006 році, її було перевидано [14].

Зауважимо, що Франко та Драгоманов листувалися здебільшого щодо питань літератури: просили один одного про книги («Фауст», «Хіба ревуть воли» тощо), обмінювалися ними. Однак подекуди знаходимо і їхні висловлювання на теми фольклору. Так, в одному з листів Драгоманов просив Франка: «добре було б наперед усякij варіант писати на окремнім паперцї з підписом: де, коли, хто j од кого записав» [15, с. 37—38]. У цьому ж листі дослідник просив Франка про запис пісень: «Спішіть мені всьу пісню, [...] а також довідаєтесь, як вона попала в руки попів 1848 р. Та шчо в загалі та брошюра, в котрій Ви

знайшли ту пісню?» [15, с. 39]. Отже, це свідчить про те, що Драгоманова цікавили не лише самі тексти, а й контекст запису, який надзвичайно важливий як для фольклористів-збирачів, так і дослідників.

Цікаво, що Драгоманов давав поради Франкові для написання історії української літератури — мабуть, йдеться про «Нарис українсько-руської літератури» [16] або ж історію української літератури [17], починаючи від Київської Русі і до діяльності Григорія Сковороди, яку вміщено у сороковому томі п'ятдесятитомного видання зібрання творів Івана Франка. Драгоманов запропонував чітку структуру, поділивши працю на 2 частини — «в першій [...] огляд письменства, [...] а в другій, більшії части, [...] огляд літератури на нашій народній мові» [15, с. 52—53], в якій радив подати аналіз усної словесності. У відповідь Франко загалом згодився за такою схемою написати історію літератури, однак стверджував, що «при недостатчі маїже всьаких матеріялів українських» [15, с. 56] це зробити доволі важко.

Заслугою Возняка в дослідженні діяльності Михайла Драгоманова, окрім зібрання найповнішого листування його та Франка, є й згадувана публікація «Невиданої статті М.П. Драгоманова про фольклорну літературу». Відомий український дослідник Михайло Глушко стверджував, що «І. Франко намагався видати дослідження М. Драгоманова, але останній заборонив це робити. Зрештою, його праця залишилася в архіві гуртка, а світ побачила аж у 1926 році зусиллями М. Возняка» [18, с. 14].

Окремі матеріали про фольклористичну діяльність Драгоманова є у праці Возняка «Із зносин М.П. Драгоманова з Галичиною» [3], в якій йдеться про листування Драгоманова з іншими науковцями. Академік не лише подав листування, а й перед кожним «жмутком» листів поміщав свої короткі коментарі.

Важливо, що у листах йдеться навіть не лише про роботу науковця чи співпрацю з іншими, а й подано окремі факти про стан здоров'я Драгоманова, його наукові плани. Так, із листа Драгоманова до Ярослава Окуневського дізнаємося, що Драгоманова цікавив пісенний фольклор: «Оце зараз дістав другу Вашу посилку пісень. [...] Тільки довершіть Вашу ласку: попросіть п-у Поплавську наперед записувати всьаку пісню на особнім листочку і підписувати в кінці кожну» [3, с. 138]. Важливо, що Драгоманов не лише прагнув зафіксувати фольклор, а й подати кон-

текст запису — Драгоманов просив не лише про матеріал, а й з'ясувати дані респондента, дату запису і навіть те, звідки ту чи іншу пісню респондент знає. В іншому ж листі до Павлика дізнаємося, що Драгоманов прагнув популяризувати усну словесність. З цієї причини він «б раднішчиї був почати своє “возрождение въ наукахъ галицко-рускихъ” з брошури “Европеїські казки і їх початки. Переклад з фр. з додатками про українські казки М. Драгоманова”. Книжка буде з цензурного боку безукоризнена. [...] Имја ж ја (М. Драгоманов. — О. Ш.) підпишу правдиве, окрім усьаких резонів, дльа того, шчо тоді на книжку звернуть увагу фольклористи і про неї будуть резензії по всьаких фольклорних журналах» [3, с. 142].

Цікавими є й листи Драгоманова до Івана Белея та редакції «Діла» із критикою видавництва через публікування матеріалів із суттєвими неточностями. Йшлося зокрема про пісню «Скажи мені правду, мій добрий козаче», яку, як стверджував Драгоманов, «приписано Чубинському (з якого резону?), коли вона В. Забіли, і сказано, шчо “вони жадним способом до пісень народних не належать”; — пісньа ця давньа і увіјшла в народ, так шчо Гулак міг її записати “з народних уст”» [3, с. 143]. В одному із листів Драгоманова до Франка, які теж опублікував Возняк, згадано, що науковець прохав, аби під час публікації фольклорних матеріалів, зокрема дум, «коли єсть яка змога, вперти туди хоч Ломиковського» [3, с. 154]. Ймовірно, йдеться про Василя Ломиковського, який теж збирав фольклорні матеріали і є автором однієї із перших збірок українських дум.

Інформативною з погляду фольклористики є праця Михайла Возняка «До історії місії М. Драгоманова» [4], в якій, серед іншого, йдеться і про фольклористичну діяльність Драгоманова. Академік зауважив, що у Драгоманова як емігранта було багато перешкод для написання та публікування різних матеріалів. З-поміж таких Михайло Возняк називав те, що через «спізнену висилку текстів українських пісень перешкодили Драгоманову його приятелі виготовити по французьки томик української усної словесности. Та не зважаючи на те все, Драгоманов знайомив Европу з Україною, в останньому часі надрукував статтю про козаків і стояв у постійних зв'язках із фольклористами різних європейських країв» [4, с. 52]. Возняк підкреслював, що Драгоманов не лише розвивав українську науку в межах країни, а й виводив

її на міжнародний рівень, видав у Женеві двотомну працю «Політичні пісні українського народу XVIII—XIX ст.» (1883), які стали логічним продовженням «Исторических песен малорусского народа», планував написати історію української словесності. З цього приводу Михайло Возняк зауважив: «Драгоманов, [...] думав про те, щоб скінчити “Політичні Пісні” бодай XVIII в. й після низки окремих нарисів “написати цілу Історію народньої словесности на Україні, котра зробить значну частину Історії цивілізації на Україні”, що нею задумував покінчити свою публічну кар’єру. Не пропускаючи ні одного рядка з того, що писалося про українську народню словесність, Драгоманов прийшов до виводу, що не тільки в нікого не було такого матеріалу про цю справу, але й “ніхто на тепер, і значить, на 15 років уперед не обробить цього матер’яла ліпше” від нього» [4, с. 53]. Возняк був солідарний з М. Драгомановим в тому, що відокремлення культури від політики є однією з «некультурніших видумок». Зазначимо, згодом так і сталося, з 1899 по 1907 рр. було опубліковано його працю «Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство» у 4 томах.

Михайло Возняк зауважив цікаву інформацію щодо пісень, які видавав Михайло Драгоманов. Йдеться про те, що «йому у голову не могло прийти, щоб літературні твори перекладали таку дивовижу, щоб друкувати тексти Пісень на Україні, а коментар у Женеві» [4, с. 71]. Відомо, що позиція Драгоманова полягала у тому, аби старанно досліджувати українські матеріали та видавати їх, однак якщо для того необхідно було об’єднувати зусилля, то він ніколи такої потреби не відкидав, його лише дивувало, що, все ж, іноді подають матеріали не всеціло.

Заслуги Драгоманова полягали у тому, що він прагнув здружити українців на прикладі власної національної історії, спільної усної словесності, культури тощо. У фольклорних текстах, які публікував Михайло Драгоманов, бачимо величність українців як нації, героїчне відстоювання власних кордонів, мови, традицій у боротьбі із спробами насильного захоплення; цілеспрямовану мету народу до життя у вільній країні.

Оцінюючи діяльність Михайла Драгоманова, Михайло Возняк слушно зауважив, що «без докладного простудіювання життя й діяльності Драгоманова не можна ні писати історії Молодого України, ні українського політичного життя в 70—90 рр. в Галичині, ні

докладнішого життєпису Франка» [3, с. 155]. Ольга Куца відзначила, що «заслуга М. Возняка (полягає. — О. Ш.) у спробі дати об’єктивні коментарі до листування між І. Франком і М. Драгомановим, які висвітлюють складні взаємостосунки між двома видатними діячами української культури» [11, с. 67—68].

Висновки. Михайло Драгоманов для Михайла Возняка був знаковим науковцем. Хоча Возняк не написав окремої великої праці про Драгоманова, опублікував велику кількість джерельного матеріалу, зокрема листування, з якого можемо почерпнути інформацію і про діяльність Драгоманова як фольклориста. У той же час Возняк не надто часто коментував напрацювання Михайла Драгоманова, здебільшого подавав віднайдені тексти, а тому практично нема його оцінок фольклористичної діяльності Драгоманова. Однак робота Михайла Возняка про Драгоманова дуже цінна, адже саме він віднайшов неопубліковану статтю, яка є особливо важливою для фольклористики.

1. Наумовська О. Михайло Драгоманов — упорядник та дослідник народної прози. *Вісник Львівського університету. Серія філологія*. 2009. Вип. 47. С. 63—74. DOI: <https://dx.doi.org/10.30970/vpl.2009.47.6038>.
2. Возняк М. *Доповнення М.П. Драгоманова до його «Австороруських споминів» у відповідь рецензентові «Діла»*. 1926.
3. Возняк М. Із зносин М. Драгоманова із Галичиною. *Україна. Науковий двохмісячник українознавства*. Київ, 1926. Кн. 5 (19). С. 137—155.
4. Возняк М. *До історії місії М. Драгоманова*. Україна. Київ, 1929. Кн. 32. С. 48—72.
5. Возняк М. Драгоманов у відновленій «Правді» (з додатком листів М. Драгоманова до О. Кониського та й останнього до нього). *За сто літ*. 1930. Кн. VI. С. 229—230.
6. Возняк М. Невидана стаття М.П. Драгоманова про фольклорну літературу. *Первісне громадянство та його пережитки на Україні*. Київ, 1926. Вип. 1—2. С. 118—122.
7. Возняк М. З листування М. Драгоманова з В. Навроцьким. *Літературний науковий вісник*. Львів. 1923. Т. LXXIX. Кн. III. С. 249—259.
8. Возняк М. Листування І. Франка і М. Драгоманова. *Матеріали для культури й громадської історії Західної України*. Київ, 1928. Т. 1. 508 с.
9. Возняк М. Знайдений початок листа І. Франка до М. Драгоманова 1881 р. *І. Франко: зб. II. ЛДУ*. Львів, 1949. С. 227—230.
10. Клебан Л. *Наукова та громадська діяльність Михайла Возняка (1881—1954): дис. ... канд. іст. наук*:

- 07.00.01. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2010. 206 с.
11. Куца О.М. Возняк про історичну місію М. Драгоманова. *Академік М. Возняк і розвиток української національної культури*. Наукові читання. Тези. Львів, 20 березня 1990 р. С. 66—68.
 12. Клебан Л. Світогляд та наукові інтереси Михайла Возняка: формування і становлення. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2020. Вип. 21. С. 128—143. DOI: <https://dx.doi.org/10.30970/fhi.2020.21.3538>
 13. Студинський К. Переписка М. Драгоманова з В. Навроцьким (З початків соціалістичного руху в Галичині). *За сто літ. Матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початків XX століття*. Київ, 1927. Кн. I. С. 95.
 14. Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова. Редкол.: І. Вакарчук, Я. Ісаєвич (співголови) та ін. Львів. Нац. ун-т імені Івана Франка; Наук. б-ка; Ін-т українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України; Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 562 с.
 15. Матеріали для культурної і громадської історії Західної України. Т. 1: Листування І. Франка і М. Драгоманова. Київ: Друк. Всеукр. Акад. наук, 1928. 508 с.
 16. Франко І. *Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р.* Львів: Накладом Укр.-рус. вид. спілки, 1910. V, 444 с.
 17. Франко І. *Зібрання творів: у 50 т.* Київ: Наукова думка, 1976—1986. Т. 40: *Літературно-критичні праці*. Ред. тому О.В. Мишанич. 1983. 556, [3] с.: іл.
 18. Глушко М. Фольклор: початок вживання терміна в українській науці та його значення. *Народна творчість та етнографія*. 2008. № 6. С. 12—23.
- REFERENCES
- Naumovska, O. (2009). Mykhailo Drahomanov: Compiler and Researcher of Folk Prose. *Visnyk of Lviv University. Philology Series*, 47, 63—74. DOI: <https://dx.doi.org/10.30970/vpl.2009.47.6038> [in Ukrainian].
- Vozniak, M. (1926). *M.P. Drahomanov's Additions to His «Austro-Ruthenian Memoirs» in Response to a Reviewer from «Dilo»* [in Ukrainian].
- Vozniak, M. (1926). On M. Drahomanov's Relations with Galicia. *Ukraina: Scientific Bimonthly of Ukrainian Studies*, 5 (19), 137—155 [in Ukrainian].
- Vozniak, M. (1929). *On the History of M. Drahomanov's Mission. Ukraina*, 32, 48—72 [in Ukrainian].
- Vozniak, M. (1930). Drahomanov in the Revived «Pravda» (with an appendix of letters from M. Drahomanov to O. Konytskyi and from the latter to him). *Za sto lit* (Book VI, pp. 229—230) [in Ukrainian].
- Vozniak, M. (1926). An Unpublished Article by M.P. Drahomanov on Folklore Literature. *Primitive Society and Its Survivals in Ukraine*, 1—2, 118—122 [in Ukrainian].
- Vozniak, M. (1923). From the Correspondence Between M. Drahomanov and V. Navrotskyi. *Literary and Scientific Bulletin* (Vol. LXXIX, book III, pp. 249—259) [in Ukrainian].
- Vozniak, M. (1928). Correspondence between I. Franko and M. Drahomanov. *Materials for the Cultural and Social History of Western Ukraine*, 1, 508 [in Ukrainian].
- Vozniak, M. (1949). The Discovered Opening of a Letter from I. Franko to M. Drahomanov 1881. In: I. Franko. *Collection, II*, 227—230 [in Ukrainian].
- Kleban, L. (2010). *Scholarly and Public Activities of Mykhailo Vozniak (1881—1954): Dissertation... Candidate of Historical Sciences: 07.00.01. I. Krypiakivych Institute of Ukrainian Studies; National Academy of Sciences of Ukraine. Lviv* [in Ukrainian].
- Kutsa, O. (1990). M. Vozniak on the Historical Mission of M. Drahomanov. *Academician M. Vozniak and the Development of Ukrainian National Culture: Scholarly Readings (Abstracts)* (Pp. 66—68). Lviv [in Ukrainian].
- Kleban, L. (2020). Worldview and Scholarly Interests of Mykhailo Vozniak: Formation and Development. *Scholarly Notebooks of the Faculty of History, Lviv University*, 21, 128—143. DOI: <https://dx.doi.org/10.30970/fhi.2020.21.3538> [in Ukrainian].
- Studynskyi, K. (1927). Correspondence between M. Drahomanov and V. Navrotskyi (From the Beginnings of the Socialist Movement in Galychyna). *Za sto lit. Materials on the Social and Literary Life of Ukraine in the 19th and Early 20th Centuries* (Book I, p. 95). Kyiv [in Ukrainian].
- Vakarchuk, I., & Isaievych, Ya. (Ed.). (2006). *Correspondence of Ivan Franko and Mykhailo Drahomanov*. Lviv: Publishing Center of Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
- (1928). *Materials for the Cultural and Social History of Western Ukraine* (Vol. 1: *Correspondence of I. Franko and M. Drahomanov*). Kyiv: Printing House of the All-Ukrainian Academy of Sciences [in Ukrainian].
- Franko, I. (1910). Outline of the History of Ukrainian-Ruthenian Literature up to 1890. Lviv: Published by the Ukrainian-Ruthenian Publishing Union (Viol. V) [in Ukrainian].
- Franko, I., & Myshanych, O.B. (Ed.). (1983). *Collected Works: in 50 vols. Literary-Critical Works* (Vol. 40). Kyiv: Naukova dumka, 1976—1986 [in Ukrainian].
- Hlushko, M. (2008). Folklore: The Emergence of the Term in Ukrainian Scholarship and Its Meaning. *Narodna tvorchi ta etnografii a*, 6, 12—23 [in Ukrainian].

Received: 04.07.2026

Accepted: 16.07.2026

Published: 23.09.2026